Praksisrettet FoU i grunnopplæring og lærerutdanning (2005 – 2008)

Programplan

Sammendrag 3
1. Bakgrunn, perspektiver og utfordringer 4
2. Mål for programmet 5
3. Målgruppe, innretning og avgrensning 5
4. Prioriterte forskningsområder 6
Område 1: Læringsprosesser og læringsutbytte 7
Område 2: Organisering for læring 8
Område 3: Yrkespraksis og lærerutdanning 9
5. Strategiske prioriteringer og virkemidler 10
Støtteformer 10
Bruk av forskningsprosjekter og forskningsresultater 11
6. Tidsplan og finansiering 12
7. Resultatmål og resultatindikatorer 13
8. Programstyre og administrasjon 14
Programstyret 14
Programadministrasjonen/kontaktpersoner 15
Programmets internettsider 15
Programmets postadresse 15

Sammendrag

Program for praksisrettet FoU i grunnopplæring og lærerutdanning (Program for praksisrettet FoU) er initiert av Utdannings- og forskningsdepartementet (nå Kunnskapsdepartementet), som har bedt Norges Forskningsråd om å administrere arbeidet med programmet. Det har en varighet på 4 år fra 2005, med en samlet bevilgningsramme på 92 mill. kr.

Programmet tar sikte på å tilføre ny, forskningsbasert kunnskap på områder som er sentrale for grunnopplæringen (grunnskole og videregående skole), i organisert samarbeid mellom institusjoner som driver lærerutdanning og skoleeier, med lærerutdanningsinstitusjonene som prosjektansvarlige for det FoU-arbeidet som skal utføres.

Det overordnede målet for programmet er å bidra til kunnskapsutvikling som styrker grunnopplæring og lærerutdanning, fremmer FoU-arbeidet i lærerutdanningene, og bedrer sammenhengen mellom yrkesutdanning og yrkesutøving. Målgruppene er lærerutdannere, lærerstudenter, skoleeiere (kommuner og fylkeskommuner), skoleledere og lærere i grunnopplæringen. Som prosjektansvarlige kan lærerutdaningsinstitusjonene inngå samarbeid med andre forskningsmiljøer som kan tilføre prosjektene nødvendig eller supplerende FoU-kompetanse.

Under overbygningen *læring og lærende organisasjoner* har programmet tre prioriterte forskningsområder. Det første er *Læringsprosesser og læringsutbytte*, som har tilpasset opplæring som sentralt innhold, i tillegg til fagdidaktiske utfordringer innenfor og på tvers av skolefag. Det andre er *Organisering for læring*, som har innretning mot organisasjons- og ledelsesformer på ulike nivåer i skolen, skole/hjem-samarbeid, og forskjellige sider ved det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet. Det tredje prioriterte forskningsområdet er *Yrkespraksis og lærerutdanning*, hvor søkelyset særlig rettes mot lærerutdanningenes praksisrelevans. Viktige innholdskomponenter er her ulike praksisformer i lærerutdanningene, oppfølging av nyutdannede lærere, og lærerstudenter som deltakere i FoU-arbeid.

Hovedtyngden av prosjekter som finansieres gjennom programmet vil være *Forskerprosjekt med brukermedvirkning*. Dette omfatter prosjekter som dokumenterer samarbeid mellom skoleeier, lærerutdanningsinstitusjon og ev. supplerende forskningsmiljø, og hvor det ellers er ønskelig at både lærerstudenter og lærere i grunnopplæringen inngår som aktive parter i arbeidet. Det anbefales at det opprettes styringsgrupper som sikrer aktiv deltakelse fra alle parter som samarbeider i prosjektene. Det kan også være aktuelt å gi *Prosjektetableringsstøtte* til søkere som trenger støtte til å etablere en fullt utviklet prosjektsøknad. Det forutsettes at de institusjoner som får bevilgninger fra programmet, selv bidrar med egne ressurser.

Program for praksisrettet FoU er opptatt av allmenn- og brukerrettet formidling, nasjonalt og internasjonalt. Programmet ser det som særlig viktig at resultater ikke bare gjøres tilgjengelig for grunnopplæring og lærerutdanning, men at de også tas i bruk. For å nå dette målet blir det stilt krav om at alle prosjekter som støttes, skal ha en klar plan for hvordan resultatene skal anvendes. Programmet vil på ulike måter bidra til slike prosesser.

1. Bakgrunn, perspektiver og utfordringer

Program for praksisrettet FoU i grunnopplæring og lærerutdanning (Program for praksisrettet FoU) er initiert og finansiert av Utdannings- og forskningsdepartementet, med basis i Innst. S. nr. 268 (2003-2004) og St.meld. nr. 30 (2003-2004), *Kultur for læring*. For å stimulere til ny kunnskap som bidrag til en lærende organisasjonskultur og kompetanseutvikling i grunnopplæring og i lærerutdanning, foreslo departementet i St.prp. nr. 1 (2004-2005) å etablere et praksisrettet FoU-program. I brev av 19. 05. 2005 ba departementet Norges Forskningsråd om å administrere et slikt program, innenfor en årlig bevilgningsramme på 23 mill. kr. over en periode på 4 år.

***Program for praksisrettet FoU* tar sikte på å tilføre ny, forskningsbasert kunnskap på områder som er sentrale for grunnopplæringen (grunnskole og videregående skole), i organisert samarbeid mellom skoleeier og institusjoner som driver lærerutdanning, med lærerutdanningsinstitusjonene som prosjektansvarlige for det FoU-arbeidet som skal utføres.**

Programmet vil på denne måten involvere både grunnopplæring og høyere utdanning, og forutsetter et tett samarbeid både i planlegging og gjennomføring av FoU-prosjektene. Realiseringen av et slikt reelt FoU-samarbeid vil antakelig være den største utfordringen for programmet, etter som forskningsinstitusjonens tradisjonelle definisjonsmakt vil måtte vike plassen for en kollektiv prosess der skoleeier og skoler spiller en viktig rolle gjennom hele FoU-prosessen. En overordnet utfordring for programmet er også å etablere formidlings- og samarbeidskanaler som bidrar til at FoU-resultatene ikke bare blir tilgjengelige, men at de også blir brukt til å utvikle grunnopplæring og lærerutdanning.

Programmet retter søkelyset mot forholdet mellom lærerutdanning og de kravene lærere i grunnopplæringen møter som profesjonelle yrkesutøvere. Et sentralt spørsmål er om lærerutdanningene i tilstrekkelig grad har vært i stand til å fornye og utvikle seg, stilt overfor utfordringene fra en skole og et samfunn i rask endring. Ikke minst gjelder dette kravet om tilpasset opplæring, som fører til at lærerne i grunnopplæringen i større grad må ha evne til å ta andres perspektiv og innrette sitt arbeid etter dette. Det er liten tvil om at et slikt krav vil ha store konsekvenser, både for utvikling av lærernes profesjonskompetanse og for profilen på FoU-virksomheten i lærerutdanningene.

Tidligere FoU-satsinger har etablert ny kunnskap om profesjonsutøving, ledelse og organisasjonskultur i norsk skole. Eksempler på dette er:

- Evalueringen av Reform 94
- Evalueringen av Reform 97
- Evalueringen av Differensieringsprosjektet
- Skolelederforskningen
- Publikasjoner fra kompetanseberetningen
- Publikasjoner fra KUPP-programmet
- Publikasjoner fra KUL-programmet
- Evalueringen av norsk pedagogisk forskning

Men det at slik kunnskap eksisterer, betyr ikke nødvendigvis at den blir tatt i bruk og skaper grunnlag for endring, verken i lærerutdanning eller i skolen. I sitt utviklingsarbeid stiller

skoleeiere og skoler i dag økende krav om relevant forskning, som et betydelig virkemiddel i slike prosesser. Det er her av vesentlig betydning at utviklingsprosessene får et godt kunnskapsgrunnlag. Samtidig kan forholdet mellom FoU og praksis være motsetningsfylt. Det er derfor viktig å organisere møteplasser for kommunikasjon og samhandling mellom forskere og brukere i alle faser av FoU-prosessen. En av hovedutfordringene for *Program for praksisrettet FoU* vil være å etablere en god dialog mellom skoleeiere og forskere i lærerutdanningene. På denne måten kan koblingen til praksisfeltet sikres i utformingen av nye prosjekter, samtidig som etablert kunnskap kan nyttiggjøres.

Forskningsprosjektene skal være forankret i skoleeiers behov og utviklingsplaner, og utvikles i samarbeid mellom prosjektansvarlig forskningsinstitusjon og skoleeier. Det er samtidig viktig at programmet bidrar til å utvikle kvaliteten og relevansen i FoU-virksomheten i lærerutdanningene. Dette vil styrke lærerutdanningene, og vil medvirke til at det blir en bedre sammenheng mellom yrkesutdanning, yrkesutøving og skoleutvikling.

Programmet vil etablere samarbeid bl. a. med det pågående *KUL-programmet* (2003-2007), og også med Utdanningsdirektoratets *Program for skoleutvikling*, som vil løpe parallelt (2005-2009), og ha komplementær karakter. Det er viktig at søkere til *Program for praksisrettet FoU* gjør seg kjent med innholdet i de andre to programmene, slik at det kan opprettes samarbeid på tvers av programmene der det er naturlig. Dette vil særlig gjelde forholdet mellom *Program for praksisrettet FoU* og *Program for skoleutvikling*, som har en rekke tematiske fellestrekk, og hvor det burde ligge vel til rette for nettverkssamarbeid.

2. Mål for programmet

Overordnet mål for *Program for praksisrettet FoU* er å bidra til kunnskapsutvikling som styrker kvaliteten i grunnopplæring og lærerutdanning, fremmer FoU-arbeidet i lærerutdanningene, og bedrer sammenhengen mellom yrkesutdanning og yrkesutøving.

Under denne hovedmålsettingen har forskningsprogrammet følgende delmål:

- å fremme lærende organisasjonskulturer i skoleverk og lærerutdanning,
- å bedre praksisrelevans i lærerutdanningene,
- å heve praktisk rettet FoU-kompetanse hos lærerutdannere og lærerstudenter,
- å bygge nettverk og samarbeid om praksisrettet FoU i skole og lærerutdanning,
- å bidra til praktisk anvendelse av forskningsresultatene.

3. Målgruppe, innretning og avgrensning

I St.meld. nr. 30 (2003-2004), *Kultur for læring*, heter det om forholdet mellom lærerutdanning og grunnopplæring bl. a.:
”Lærerutdanningen er også en viktig deltaker i skoleutvikling. Nærhet mellom læringsinstitusjonene og skoleeier/skolen er viktig for begge parter. For lærerutdanningsinstitusjonene gir det verdifull kunnskap om de konkrete faglige og pedagogiske utfordringene lærere møter i skolehverdagen. Det gir både grunnlag for en bedre

lærerutdanning og vil gjøre institusjonene bedre i stand til å imøtekomme de behov skolen har for faglig bistand og utvikling. For skolen gir det bedre muligheter for å dra nytte av forskning og systematisere egne erfaringer. [...] For å øke forskningens relevans er det viktig at lærerutdanningsinstitusjonene avdekker forskningsbehov i dialog med skoleeier." (s. 96)

Målgruppe for programmet er lærerutdannere, lærerstudenter, skoleeiere, skoleledere og lærere i grunnopplæringen. Det forutsettes at institusjoner som driver lærerutdanning er prosjektansvarlige søkere, men at også andre forskningsmiljøer - som kan tilføre prosjektene nødvendig eller supplerende kompetanse - kan inngå som viktige samarbeidspartnere. Det forutsettes videre at prosjektene er forankret i skoleeiers behov og utviklingsplaner, og og at det etableres forpliktende samarbeid mellom prosjektansvarlig forskningsinstitusjon og skoleeier. Det vil bli gitt prioritet til søknader som kan dokumentere prosjektsamarbeid mellom flere fagmiljøer og/eller institusjoner, og som kobler sammen ulike profiler og kompetanser på FoU-området.

Søkere bør vurdere å dra nytte av igangværende, relevante utviklingstiltak, som for eksempel satsingen *Lærende nettverk*, som er opprettet for å stimulere skole og lærerutdanning til IKT-basert utviklingsarbeid.

Det presiseres at *Program for praksisrettet FoU* ikke har lærerutdanning som tematisk innretning (forskning på lærerutdanning), men at en rekke områder i overgangen mellom lærerutdanning og yrkesutøvelse kan være aktuelle forskningstemaer. Nærmere konkretisering blir gitt under avsnitt 4: *Prioriterte forskningstemaer*. Programmet ser det som viktig å inkludere yrkesfag/yrkesfaglærerutdanning. Det vil i utgangspunktet ikke omfatte barnehage- og førskoletrinnet, men utelukker ikke prosjekter rettet mot overgangen mellom førskole og barnetrinn.

Med "praksisrettet FoU" menes i programplanen forsknings- og utviklingsarbeid som gjennom tema- og metodevalg kan utvikle ny kunnskap av særlig relevans for praksisfeltet i grunnopplæring og lærerutdanning. I begrepet legges også en forventning om at selve FoU-prosessen skal ha praksisforankring, ved at forskermiljøene forutsettes å samarbeide med skoleeier og grunnopplæring.

4. Prioriterte forskningsområder

Program for praksisrettet FoU har læring og lærende organisasjoner som tematisk overbygning. Med lærende organisasjoner menes de som gjennom sin organisering og virksomhet utvikler en kultur for læring, hvor læringsperspektivet både gjelder utvikling av selve organisasjonen og det arbeidet som utføres innenfor organisasjonens rammer. Dette betyr at programmet vil prioritere forskning om læring og læringsutbytte, enten læringen skjer individuelt eller i grupper. Søkelyset rettes mot de organisatoriske faktorene som gir rammer for læringen, og hvordan disse påvirker læring og læringsutbytte både på elev-, gruppe og institusjonsnivå.

Under denne overbygningen er programmet tematisk inndelt i tre prioriterte forskningsområder, ett mot *innholdet* i læringsprosessene, ett mot *organiseringen*, og ett som er rettet mot *forholdet mellom lærerutdanning og grunnopplæring*. Det er fullt mulig å søke programmet om støtte til prosjekter som ligger i skjæringspunktet mellom prioriterte områder.

Kravet vil imidlertid være at alle prosjekter er forankret i programmets hovedprofil, og representerer et uttrykt behov fra skoleeiers side. Programmet har, gjennom sine forskningstemaer, også en ambisjon om å bidra til sterkere praksisrelevans i lærerutdanningene.

Programplanen vil i det følgende summarisk beskrive de 3 prioriterte forskningsområdene. Det vil i tilknytning til hvert område bli pekt på mulige forskningstemaer, og også bli gitt eksempler på mulige forskningsspørsmål.

Område 1: Læringsprosesser og læringsutbytte

Tilpasset opplæring er, gjennom ulike differensieringsstrategier, et hovedmål og en hovedutfordring for norsk grunnopplæring. Erfaringer fra bl. a. Differensieringsprosjektet i videregående skole viser at det er flere årsaker til at noen skoler i mindre grad lykkes med å differensiere og tilpasse opplæringen. Manglende kunnskap om elevers forutsetninger, uhensiktsmessig organisering av skoledagen og mangel på læringsarenaer og læremidler er eksempler på hindringer for å kunne realisere tilpasset opplæring. Det er viktig å bygge videre på slike erfaringer som grunnlag for videre forskning om forutsetninger, muligheter og begrensninger for differensiering på ulike alderstrinn.

Innføring av nye læreplaner gir nye utfordringer for grunnopplæring og lærerutdanning. Vektlegging av grunnleggende ferdigheter og økt metodefrihet er aktuelle dimensjoner for oppfølging på FoU-området.

Det åpnes for større fleksibilitet i ungdomsskolen når det gjelder differensiert undervisning, bl.a. ved at ungdomsskoleelever har anledning til å velge programfag. Dette er et forsøk som det stilles store forventninger til, men som vi vet lite om effekten av, både på skole- og elevnivå. I tillegg vet vi lite om konsekvenser for overgangen til videregående skole. Ut over programfagene er det også mulig for ungdomsskoleelever å velge fag fra videregående opplæring, m.a.o. en differensiering først og fremst rettet mot elever som ønsker større utfordringer innenfor teorifagene. Også dette er et felt hvor det i vårt land hittil har vært lite forskning.

Inndelingen av læringsarbeidet i fag har lang tradisjon i det norske utdanningssystemet. Det samme har utvikling av metodikk og didaktikk knyttet til enkeltfag og faggrupper. Den fagdidaktiske forskningen har, gjennom de siste tre-fire tiårene, framskaffet mye kunnskap om det å arbeide med skolefag. Med bakgrunn i den store valgfriheten knyttet til undervisningspraksis i norsk skole, er det likevel av stor interesse å foreta videre undersøkelser om hva som kjennetegner undervisning og læring i ulike fag og på ulike trinn. Relativt lite (fag)didaktisk forskning har ellers vært rettet inn mot tverrfaglig undervisning og læring, og mot de nye kunnskapsområdene som har kommet inn i skolen gjennom reformene på 1990-tallet og senere.

Aktuelle forskningstemaer og mulige forskningsspørsmål innenfor området *Læring og læringsutbytte* kan være:

- *Tilpasset og differensiert opplæring, inkl. elevvurdering*: Hvordan forstår og arbeider lærere med å tilpasse og differensiere undervisning på ulike nivåer i norsk skole?

Hvilke konsekvenser har dette arbeidet, og hvordan involveres elever, foresatte og andre aktører? Hva betyr elevvurdering for utvikling av tilpasset og differensiert undervisning?

- *Fagdidaktiske utfordringer i lys av utdanningsreformene*: I hvor stor grad og på hvilke måter reflekteres utdanningsreformene i undervisningen i de ulike skolefagene og i tverrfaglige emner? Hvilke faktorer styrer disse fagdidaktiske endringsprosessene? Hvilke fagdidaktiske konsekvenser har de nye skolereformene hatt når det gjelder tilpasset og differensiert opplæring?
- *Elevers og lærlingers læringsutbytte*: Hvordan bidrar ulike differensieringstiltak til å fremme læringsutbyttet? Hvordan spiller flerkulturelle faktorer inn på elevenes læringsutbytte, og hvordan virker ulike differensieringsstrategier i en slik kontekst?
- Hvilke effekter kan ulik bruk av IKT ha for elevenes læringsutbytte? Hvordan kan vi dokumentere og måle disse effektene?

Område 2: Organisering for læring

Skolen har i utgangspunktet stor frihet når det gjelder organiseringsformer. Mange skoler har innført fleksibel skoledag, teamorganisering av lærerne, og fleksibel gruppesammensetning av elevene. Dermed er det ved skolene utviklet en ny form for kollektiv arbeidsstil og tenkning, hvor det avgjørende er hva som skal læres og hvilke læringsaktiviteter som skal gjennomføres. Mange skoleeiere etterspør forskningsbasert kunnskap om denne utviklingen.

Man vet at ledelse har stor betydning for hvordan skolen fungerer, og dermed også på elevenes læringsutbytte. Et grunnleggende spørsmål blir da hva vi forstår med god skoleledelse. I *Kunnskapsløftet* påpekes betydningen av å satse på skoleledelse, men det kommer lite fram hva dette i praksis betyr. Det blir dermed viktig å framskaffe kunnskap om de krav og forventinger som ligger i den nye skolelederrollen, og hvordan denne rollen kan utvikles innenfor rammen av en lærende skoleorganisasjon.

Mange lærere opplever i dag at de står alene med ansvaret for å tilpasse og differensiere opplæringen og at kravene som stilles til dem vanskelig kan innfris. Det kan derfor spørres om det er mulig å unngå sterk individualisering av ansvar i skolen, og hvordan dette i tilfelle kan gjennomføres. Det kan her være av interesse å undersøke hva faktorer som organisering, ledelse og ressurser har å si for forholdet mellom individuelt og kollektivt ansvar.

Hovedrapporten fra Evaluering av R97, oppsummerer om skole/hjem-samarbeidet at det "… er såleis eit stort rom for endring, og det kan kome både verksemda og elevane til gode" (s. 39). Det kan derfor være av interesse å undersøke nærmere om endret organisering og innhold i samarbeidet mellom skole og hjem kan ha betydning for elevenes læring og utvikling.

St.prp. nr 1 (2003–2004) stadfester at målet for det nasjonale kvalitetsvurderingssystemet er å medvirke til kvalitetsutvikling ved å legge til rette for informerte avgjørelser på alle nivå i opplæringssystemet. Nasjonale prøver og nettstedet *Skoleporten.no* er sentrale elementer i dette nasjonale vurderingssystemet, og betraktes som et hjelpemiddel for skoleeier og den enkelte skole i pedagogiske og faglige utviklingsprosesser. Det er utviklet en rekke vurderingssystemer som er brukt av skoleeier. Flere er instrumentelle, og inviterer i liten grad til refleksjon og analyse av de data som framkommer. Skoleeier vil derfor ha behov for å

utvikle mer kunnskap om hvordan man på en forsvarlig måte skal tolke og anvende data om egen organisasjon.

Aktuelle forskningstemaer og mulige forskningsspørsmål innenfor området *Organisering for* læring kan være:

- *Organisering av opplæring*: Hva betyr ulike organiseringsmåter for utøving av ledelse, ansvar for undervisning, og elevers læring og utvikling? Hvordan spiller opplæringens ulike rammebetingelser inn på organiseringen? Hvilke konsekvenser har ulike typer organisering? Hvordan kan IKT bidra til å utvikle og forbedre skolen som organisasjon?
- *Ledelse på ulike nivåer*: Hva kjennetegner god ledelse, og hvordan kan denne utvikles?
- *Skole/hjem-samarbeid*: Hva slags endring er ønskelig blant de ulike aktørene, hva slags endring er mulig og hvordan vil slike endringsprosesser arte seg? Hvilken rolle spiller ulike styringsdokumenter for skole/hjem-samarbeidet?
- *Kvalitetsutvikling – nasjonalt kvalitetsvurderingssystem*: Hvordan blir kvalitetsvurderingssystemet brukt og av hvem? Hva slags prosesser er involvert i slikt arbeid, og hva slags konsekvenser er det mulig å identifisere? Er det mulig å utvikle gode vurderingssystemer som fremmer læring?

Område 3: Yrkespraksis og lærerutdanning

NOU 1996:22, *Lærerutdanning mellom krav og ideal*, slår fast at lærerutdanning skal være praksisbasert, d.v.s. at den skal ta sitt utgangspunkt i praktisk lærerarbeid. I Innst. S. nr. 262 (2001-2002) påpekes det et klart behov for å styrke kontakten mellom praksisfelt og lærerutdanningsinstitusjon. Dette behovet understrekes av en ny rapport fra en evalueringskomité nedsatt av Nasjonalt Organ for Kvalitet i Utdanningen (NOKUT), for å undersøke kvaliteten i allmennlærerutdanningen:
"Erfaringer og forventninger fra evalueringens informanter tyder altså på at mange har en opplevelse av lite sammenheng og systematikk mellom høgskolene og praksisskolene. Mange understreket betydningen av å få til en sterkere kobling mellom utdanningens teoretiske komponenter og det som skjer i praksisperiodene." (s. 25)

Av St.meld. nr. 16 (2001-2002) framgår det at studentene forventes å delta i FoU-arbeidet ved lærerutdanningsinstitusjonen, at de ikke bare skal møte forskningsbasert undervisning, men også være del av en forskningskultur. Stortingsmeldingen påpeker at FoU-prosjekter i allmennlærerutdanningen synes å være mer styrt av interesser i institusjonsmiljøet, enn av uttrykte behov i skoleverket.
NOKUT-evalueringen ser ut til å bekrefte dette inntrykket:
"Forskningstilknytningen som et middel for å fremme studentenes nysgjerrighet og kreativitet som ressurs for kommende skoleutviklingsarbeid ... nevnes ikke i egenvurderingene. Studenter ser i de fleste tilfeller ikke ut til å være en del av en forskningskultur i allmennlærerutdanningen. [...] Intervjuinformantene fortalte at de fikk lite kjennskap til forskning og forskningsformidling gjennom utdanningen. [...] Kandidatenes inntrykk er at mange ansatte har forskningsprosjekter som tematisk har lite med grunnskole og didaktikk å gjøre." (s. 28-29)

Kunnskapsløftet utfordrer lærerutdanningsinstitusjonene til å delta aktivt i utviklingen av grunnopplæringen, særlig som deltaker og bidragsyter i strategiplanen *Kompetanse for utvikling*. Denne utfordringen dekker fag og fagdidaktikk (inkludert tilpasset og differensiert opplæring), elevenes læringsstrategier, og utvikling og ledelse av skolen som organisasjon.

Mot denne bakgrunnen ønsker *Program for praksisrettet FoU* å støtte prosjekter som kan bidra til bedre sammenheng mellom lærerutdanning og yrkesutøvelse. Utgangspunktet er uttrykte behov i grunnutdanningen, og hvordan lærerutdanningsinstitusjonene kan bidra med FoU arbeid som imøtekommer disse uttrykte behovene. På denne måten vil prosjektene styrke både grunnutdanning og FoU-kompetansen i lærerutdanningen. Det er ønskelig med prosjekter som omfatter opplæring av studenter i FoU-arbeid.

Aktuelle forskningstemaer og mulige forskningsspørsmål innenfor området *Yrkespraksis og lærerutdanning* kan være:

- *Nye praksisformer i lærerutdanningene*: Hva er god yrkespraksis i lærerutdanningene? Hvilke praksismodeller ivaretar best utdanningenes intensjoner og skoleverkets behov? Hvordan kan nye modeller utvikles og implementeres?
- *Oppfølging av nyutdannete lærere*: Hvordan kan lærerutdanning og skoleverk sammen hjelpe de nye lærerne i deres yrkespraksis? Hvilke samarbeidsmodeller kan være aktuelle? Hvilke erfaringer er gjort?
- *Lærerstudenter som deltakere i FoU-arbeid*: Hvilke muligheter og begrensninger ligger i dette kravet? Hvordan kan ulike modeller gjennomføres?
- *Sammenheng skolefag – lærerutdanningsfag*: Hvilken relevans har lærerutdanningsfagene for yrkespraksis? Hvilke svakheter kan identifiseres, og hvordan kan forbedringer skje?

5. Strategiske prioriteringer og virkemidler

Støtteformer

Søknader til Forskningsrådet kan bare sendes som svar på konkrete utlysninger. Alle utlysninger skjer på Forskningsrådets nettsider http://www.forskningsradet.no/

Søknader skal leveres elektronisk ved å bruke søknadsskjema på Forskningsrådets nettsider. Nærmere veiledning gis i utlysningen og på Forskningsrådets nettsider.

Programplanen er det faglige og strategiske grunnlagsdokumentet for utvikling av prosjekter. *Program for praksisrettet FOU* vil gi støtte til to prosjekttyper. Alle søknader skal skrives på norsk eller engelsk.

Forskerprosjekt med brukermedvirkning
Programmet vil være rettet inn mot prosjekter i kategorien *Forskerprosjekt*, der det også stilles krav om aktiv brukermedvirking. Prioritet vil bli gitt til prosjekter som – i tillegg til faglig kvalitet og utvikling – kan dokumentere elementer av nettverksbygging mellom flere lærerutdanningsinstitusjoner eller fagmiljøer. Også andre forskningsinstitusjoner enn de som driver lærerutdanning kan inngå i prosjektsamarbeidet, der hvor disse kan bidra til å styrke

forskningsprosessen. Det kreves organisert samarbeid mellom lærerutdanningsinstitusjon(er) og skoleeier, og at dette samarbeidet beskrives i søknaden. Det vil også bli lagt vekt på at prosjektene kan bidra til kompetanseheving blant personalet ved institusjonene, til studentinvolvering og til rekruttering av ny forskerkompetanse. I dette ligger at prosjektene bør inkludere deltakere med ulik kompetanse- og erfaringsbakgrunn. Det er imidlertid en forutsetning at prosjektene har én ansvarlig søkerinstitusjon som har lærerutdanning som del av sin virksomhet, og aktivt ledes av en prosjektleder med forskningskompetanse og forskningserfaring. Vitenskapelige minimumskrav til prosjektleder er fullført doktorgrad eller kompetanse som førsteamanuensis.

Det er også en forutsetning at prosjektet representerer en aktiv satsing fra deltakende institusjon(er)s side. Det må synliggjøres i prosjektsøknaden hvordan de ulike institusjonene går inn med egne midler, eventuelt i form av medarbeidernes tidsbruk.

For å bidra til at både FOU-miljøer og brukere sikres innflytelse på prosjektet, bør det for hvert prosjekt etableres en styringsgruppe der alle parter i prosjektet deltar. Planer for dette bør fremgå av søknaden.

Det kan søkes prosjektfinansiering for en tidsramme på inntil 4 år, men det vil også være mulig å søke støtte for en kortere prosjektperiode, f. eks. 2 år. Doktorgradsstipend, post.doc.-stipend, eller kvalifiseringsprogram til førstelektor kan inngå i prosjektene. Det er ikke anledning til å søke om individuelle doktorgradsstipend eller post.doc-stipend.

Prosjektetableringsstøtte
For søkermiljøer som trenger støtte til planlegging for å etablere en fullt utviklet prosjektsøknad, kan det gis *Prosjektetableringsstøtte* for et beløp på inntil kr 100 000. Støtten kan representere inntil 50 prosent av institusjonens kostnader med å utvikle prosjektet.

Støtteperioden kan da f. eks. brukes til å arbeide med det organisatoriske grunnlaget for prosjektet, etablere nettverk mellom samarbeidspartnere, og utarbeide en mer detaljert søknad for et hovedprosjekt. For å kunne få Prosjektetableringsstøtte er det en forutsetning at det framlegges en tilfredsstillende prosjektskisse. Skissen skal inneholde de sentrale elementene i hovedprosjektet, hvilke samarbeidspartnere som skal delta, og hvordan prosjektet skal ledes. Prosjektetableringsstøtten kan utbetales når den endelige prosjektsøknaden er sendt Forskningsrådet.

Programstyret vil ellers ta i bruk ulike virkemidler for bidra aktivt til utvikling, gjennomføring og oppfølging av forskningsprosjekter. Disse virkemidlene vil bli vurdert gjennom hele programperioden, og tilpasset aktuelle behov. Det vises ellers til avsnittet *Bruk av forskningsprosjekter og forskningsresultater.*

Bruk av forskningsprosjekter og forskningsresultater

Tidligere forskningsprogrammer og prosjekter innenfor utdanningssektoren har resultert i ny og viktig kunnskap. Men det at slik kunnskap eksisterer, betyr ikke nødvendigvis at den blir tatt i bruk og skaper grunnlag for endring, verken i lærerutdanningen eller i skolen. Mye tyder på at det er relativt få ledere og lærere i skolen som aktivt *bruker* de nye forskningsresultatene, og gjøre disse til nøkkelredskaper for organisasjonsutvikling,

undervisning og læring. En hensikt med det nye programmet er å sette søkelyset på disse forholdene, bl.a. ved å legge stor vekt på formidlings- og kommunikasjonskanaler.
Det vil bli stilt krav om at alle prosjekter som støttes av programmet, på en aktiv og omfattende måte klargjør hvordan forskningsresultatene skal anvendes. Dette gjelder ikke bare ulike typer publisering, men også praktisk anvendelse gjennom organisasjonsutvikling og endringer i undervisning og læring. Programmet vil støtte ulike tiltak som i og etter prosjektperioden bidrar til disse formålene. Slike tiltak kan omfatte:

Nettverk, seminarer og konferanser
Programmet vil vektlegge aktiv nettverksbygging, og vitenskapelig/populær formidling gjennom konferanser, seminarer, kurs og andre faglige møtesteder. Slike møtesteder er viktige både i prosjektperioden, og etter at denne er avsluttet. Innretningen av denne typen formidling kan være innover: mellom deltakerne i programmet, og utover: mellom programmet /deler av programmet og omverdenen. Dette betyr at seminarer, konferanser m.v. delvis kan fungere som et utviklingselement i selve programmet, ved at forskere og forskningsmiljøer i programmet kan formidle, diskutere og korrigere faglige valg underveis. Delvis betyr det at programdeltakerne kan møte forskere og andre som kan se programmet utenfra, og på denne måten bidra til faglig refleksjon og utvikling.

Allmenn- og brukerrettet formidling
Dette er den viktigste formidlingsdimensjonen i programmet, og retter seg mot lærerutdannere og studenter i lærerutdanning, ledere og lærere i skoleverket, elever og foreldre, i tillegg til en bredere offentlighet. Ikke alle forskningsresultater er like relevante eller interessante for alle målgrupper, men alle prosjekter skal ha en klar allmenn- og brukerrettet dimensjon. Denne dimensjonen kan delvis ivaretas gjennom populariserte framstillinger av forskningsresultater gjennom rapporter, tidsskrift- eller avisartikler, radio, TV eller Internett. Noen av disse formidlingskanalene krever lang tid til planlegging og kontaktarbeid. Det er derfor av stor betydning at alle prosjekter legger arbeid i å forberede denne formidlingsdimensjonen.

Vitenskapelig formidling og publisering
Det forutsettes at flest mulig prosjekter legger vekt på å publisere sine resultater i referee-baserte, internasjonale og/eller nasjonale tidsskrifter. Det er også ønskelig at prosjekter kan resultere i, eller inngå i internasjonal og/eller nasjonal bokutgivelse.

Internasjonalisering
En rekke land synes å stå overfor mange av de samme utfordringene knyttet til grunnopplæring og lærerutdanning, som de vi ser i vårt land. Det er derfor ønskelig med prosjektsøknader som kan dokumentere en internasjonal dimensjon. Dette kan være gjennom en komparativ, internasjonal vinkling i tema/problemstilling; internasjonal publisering eller internasjonalisering gjennom faglige reiser/konferanser/nettverk. Det kan være aktuelt å gi støtte til prosjekter som aktivt knytter seg til relevante, internasjonale forskningsprosjekter, f. eks. innenfor EU eller i nordisk sammenheng.

6. Tidsplan og finansiering

UFD ba i brev av 19.05.05 NFR om å administrere arbeidet med *Program for praksisrettet FoU i grunnoplæring og lærerutdanning*. Departementets tidsramme er 2005 – 2008, med en årlig bevilgning på 23 mill. kr.

Det tas sikte på hovedutlysning av forskningsmidler fra programmet primo desember 2005, med første søknadsfrist til NFR 15.03.2006. Det tas sikte på ny utlysning i mars 2007, slik at miljøer som mottar prosjektetableringsstøtte får rimelig tid til å utvikle prosjekter.

7. Resultatmål og resultatindikatorer

Kravet om å etablere et samarbeid mellom lærerutdanning og skoleeier for å kunne søke støtte fra programmet, er satt for å tydeliggjøre at det er nødvendig med systematisk, praksisrettet FoU for å styrke og fornye lærerutdanningene. I dette ligger både kortsiktige og langsiktige forventninger:

På kort sikt er det tale om:

- Å sette i gang prosesser ved den enkelte lærerutdanningsinstitusjon for å forbedre den profesjonsrettede forskningen gjennom nye prosjekter, og på den måten styrke både forskningskvalitet og lærerutdanning.
- Å sette i gang prosesser ved skoler (grunnskoler/videregående skoler) med særlig tanke på utvikling av lærende organisasjoner, som systematisk studerer og utvikler kompetanse og kvalitet i grunnopplæringen.

På lengre sikt er det tale om:

- Å bruke forskningsresultatene til en forbedring av lærerutdanning generelt, gjennom kunnskapsspredning og utviklingsprosesser.
- Å skape et system for samarbeid mellom praksisfeltet (skoler/skoleeiere) og lærerutdanningene, der teori- og kunnskapsutvikling knyttes tett til profesjonsutøvelsen, i et gjensidig forhold mellom institusjonene.
- Å bruke forskningsresultatene som modeller for utviklingsarbeid i skolene.

Disse kortsiktige og mer langsiktige forventningene kan konkretiseres i *resultatmål* og *resultatindikatorer*:

Resultatmål	**Resultatindikatorer**
Utvikle skolen som lærende organisasjon	**Antall relevante prosjekter finansiert av programmet**
Fleksibel organisering God ledelse Dyktiggjøring av lærere Elever med høyt læringsutbytte Evne og vilje til kritisk egenvurdering	
Styrke kompetansen hos det faglige personalet i lærerutdanningsinstitusjonene	**Antall førsteopprykk/nytilsettinger**
FoU-kompetanse	Antall/kvalitet av rapporter/papers finansiert av programmet
Forskerrekruttering	Antall doktorgradsstipend finansiert av programmet

Tverrfaglig samarbeid	Antall tverrfaglige prosjekter finansiert av programmet
Regionale og nasjonale nettverk	Antall papers, foredrag m.v. tilknyttet programmet, i regionale og nasjonale nettverk
Internasjonale nettverk	Antall papers, foredrag m.v. tilknyttet programmet, i internasjonale nettverk
Bedre sammenhengen mellom lærer-utdanning og profesjonsutøvelse	**Antall samarbeidsprosjekter finansiert av programmet**
Studenter med i FoU-arbeid	Antall prosjekter med denne profilen, finansiert av programmet. Antall lærerstudenter med i FoU-arbeid, som et dokumentert resultat av programmet.
Faglig og pedagogisk relevans i lærerutdanningen	Antall prosjekter med denne profilen, finansiert av programmet
Bedre praksisordninger	Antall prosjekter med denne profilen, finansiert av programmet. Antall tiltak som et dokumentert resultat av programmet.
Gode samarbeidsrutiner mellom lærerutdanning og skoleverk	Antall prosjekter i programmet som synliggjør dette, eller andre samarbeidstiltak som kan tilskrives programmet

8. Programstyre og administrasjon

Programstyret

Programstyret har følgende sammensetning:

Medlemmer:

- Professor Svein Lorentzen, Program for lærerutdanning, NTNU (leder)
- Førsteamanuensis Elaine Munthe, Senter for adferdsforskning, Universitetet i Stavanger
- Professor Tomas Kroksmark, Högskolan i Jönköping
- Førstelektor Marit Strømstad, Avd. for lærerutdanning og naturvitenskap, Høgskolen i Hedmark
- Områdedirektør Wenche Tove Cajina, Utdanningsdirektoratet
- Skolesjef Sven Eirik Nilsen, Gjøvik kommune
- Rådgiver Marit Dahl, Utdanningsforbundet

Varamedlemmer:

- Førsteamanuensis Svein Michelsen, Universitetet i Bergen
- Rådgiver Anne Marie Borgersen, Kommunenes sentralforbund

Det vil også bli opprettet en referansegruppe eller et brukerforum for å ivareta kontakt mot et bredere spekter av brukerinstanser.

Programadministrasjonen/kontaktpersoner

Spesialrådgiver Jan-Arne Eilertsen (programkoordinator; styrets sekretær, faglig kontaktperson)
Telefon: 22 03 73 89. Telefaks: 22 03 74 09. E-post: jae@rcn.no
Konsulent Bjørg Bergenhus (prosjektrapportering, kontrakter, økonomi mm.)
Telefon: 22 03 73 84. Telefaks: 22 03 74 09. E-post: *beb@rcn.no*

Programmets internettsider

Programmets postadresse

Norges forskningsråd
Avdeling for velferd og samfunnsutvikling
Boks 2700 St.Hanshaugen
N-0131 Oslo